

МАРКЕРИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У ТУРЕЦЬКІЙ ДРАМАТУРГІЇ КІНЦЯ ХХ ст.

Статтю присвячено аналізу маркерів інтертекстуальності у п'єсах турецьких драматургів кінця ХХ ст., вперше в українській тюркології до розгляду залучено драматичні твори Н. Ас'яли, М. Байдура, М. Мунгана, Т. Озакмана, С. Сергена з метою дослідження тексту як інтертекстуального явища.

Ключові слова: маркери інтертекстуальності, турецька драматургія, цитатність.

Явище інтертекстуальності осягає найважливіші стародавні практики письма, адже будь-який текст несе в собі пам'ять традицій і спадку. Узагальнення цього поняття у ХХ столітті відображене систематизацією інтертекстового досвіду, активним напрацюванням теорії інтертексту [4: 48 – 49]. Інтертекстуальність відображає діалогічну взаємодію текстів і становить одну з центральних проблем сучасного літературознавства, особливо в контексті постмодерних художніх творів. Аналіз маркерів інтертекстуальності у турецькій драматургії кінця ХХ ст. є порівняно **новим**, тому дана спроба ідентифікувати інтертекстуальні елементи турецького драматичного твору і зумовлює **актуальність** обраної теми. **Об'єктом** дослідження є твори турецьких драматургів, **предметом** дослідження – маркери інтертекстуальності.

Питанням історії й теорії інтертекстуальності як міждисциплінарної категорії присвятили свої праці такі представники літературознавства, лінгвістики тексту, культурології, як І. Арнольд, Р. Барг, М. Бахтін, Г. Денисова, Ю. Крістева, Ю. Лотман, Н. П'єге-Гро., М. Ямпольський та ін. Пропонована розвідка є чи не першою в українській тюркології спробою торкнутися розлогого питання маркерів інтертекстуальності творів сучасних турецьких драматургів.

Як зазначає українська дослідниця М. Шаповал, форми інтертекстуальної взаємодії у драматичному творі можуть накладатися й перетинатися, компонуючи інтертекстуальну мережу, заангажованість якою вказує на його естетичну вартість [5: 79]. Інтертекстуальність – включення у текст інших текстів з іншим суб'єктом мови, частин текстів у вигляді маркованих чи немаркованих, змінених чи незмінених цитат, алюзій та ремінісценцій [1: 346]. Інтертекстуальність рішуче підживляє монолітний характер змісту літературного твору, змінює його однозначність, вводячи невласні елементи, порушує лінійність, повністю змінює статус тексту [4: 113]. У працях вищезгаданих дослідників розрізняється зовнішня й внутрішня інтертекстуальність. При зовнішній інтертекстуальності зміна суб'єкта мовлення – реальність, адже цитати мають визначене авторство, а внутрішня інтертекстуальність – фіктивна, адже включені елементи вказують на ставлення автора до тексту засобами інтертекстуальних особливостей. На думку М. Ямпольського, сильні автори й їхні твори включені до інтертекстуальних зв'язків особливим чином. Цитати у їхніх творах – це не просто аномалії, які потребують нормалізації, це вказівки еволюційного ставлення до попередника [6: 136].

У турецькій драматургії кінця XX ст. зовнішня інтертекстуальність, допомагаючи творчій вийти за рамки своєї епохи, пов'язує його з історією, культурою, давніми традиціями. За приклад можуть служити п'єси Мемета Байдура (1951-2001) «Ноги кохання» (1992), Муратхана Мунгана (1955) «Дивний Орхан Велі» (1981), Ніхата Ас'яли «З'явився я в образі Юнуса» (1988), Семіха Сергена (1931) «Заради батьківщини» (1990), «Тургута Озакмана (1930) «Я – Мімар Сінан» (1987) та інші.

Однією з причин нерозробленості теорії інтертекстуальності як проблеми композиційно-стилістичної, на думку І.В. Арнольда, є наявність великого розмаїття розмірів, форм і функцій включення «іншого голосу». Загальна ознака цих включень – зміна суб'єкта мовлення [1: 352]. Включення може бути марковане посиланням на джерело, але частіше читачеві доводиться самому здогадуватися, звідки запозичено матеріал, що досить активно сприяє підвищенню зацікавленості літературним твором. Характер маркованості, її форма мають стилістичне й естетичне значення, є частиною гри-діалогу автора з реципієнтом [1: 424].

У біографічній п'єсі-монологі «Я – Мімар Сінан» автор чітко маркує інтертекстуальні включення, зазначаючи автора частини тексту:

Восьмий голос: Чудова споруда, головний архітекторе! Мімар Сінан: Ви маєте рацію. Свого часу, 1718-го року, справжня християнка Леді Монтегю напише у своїх спогадах:

Дев'ятий голос (жіночий): Набагато більше від Аясофії мені сподобалися інші мечеті Стамбула. Наприклад, мечеть Сулейманіє. Чудовий чотирикутник. На кожному куті – прекрасні бані. Посередині на мармурових колонах – пречудова, ніжна баня [12: 76].

Тургут Озакман відсилає читача до «Турецьких листів» англійської письменниці Мері Уортлі Монтегю – дружини посла Великобританії в Османській імперії, першої світської жінки, яка наважилася написати про мусульманський Схід. Продовжуючи свій монолог, головний герой п'єси – архітектор Сінан, за задумом автора демонструє багатство знань, компетентність у питаннях культури:

Мімар Сінан: Багато років потому великий турецький поет Ях'я Кемаль Бєятли оспівуватиме ранок у Сулейманіє чарівними поетичними рядками:

*...Розхвильоване серце з грудей виривалось моє,
Коли ранок святковий наставав у Сулейманіє.
В цю святкову годину під нашим небесним шатром
За всі дев'ять століть і народ, і вітчизна разом;
І цей натовп пливе, віддзеркалюючись у небесах,
І завіса часу піднімається на очах.
А коли ніч під ранок стає уже схожа на пил,
Із землі чутно тупіт, із неба – помаху крил.
І злітаються, ген!.. І повітря тремтить, наче в жар,
Чудернацька картина із тисяч і тисяч примар:
З переможних походів, незвіданих, дальніх країв
Ізлітаються воїни, тіні прославлених днів.
І в цій тиші величній змішалися світло і тінь,
Не спиняючись, лине ріка із людей і видінь,
Із небес, із землі всі гуртуються у дверей,*

*Щоб побачити диво, божественне диво, егей!
Божий храм наповняється людом, шумить і живе...
Історичною стала в цю мить Сулейманіє [3: 80].*

Маркери зовнішньої інтертекстуальності, використані Т. Озакманом, допомагають драмі вийти за рамки своєї епохи, перенісши протагоніста п'єси з XVI ст. спочатку у XVIII ст., а згодом у XX ст.

Текстові включення, що маркують зовнішню інтертекстуальність, часто мають цитатну форму, на що вказує і Н. П'єге: Цитата є емблематичною формою інтертекстуальності, мінімальною формою інтертексту [4: 85].

Цитатна назва твору зустрічається досить часто, і для того, щоб правильно її інтерпретувати, автори часто використовують разом із цитатною назвою й епіграф. Епіграф – найбільш досліджений і водночас один з найбільш специфічних видів цитатного включення. Цитатну назву й епіграф можна вважати метатекстовими включеннями, адже до самого тексту вони не входять, хоча й дуже впливають на його осмислення [1: 355].

Цитатними є назви п'єс Муратхана Мунгана «Дивний Орхан Велі», Ніхата Ас'яли «З'явивсь я в образі Юнуса», Семіха Сергена «Дивний Орхан Велі». Дивний Орхан Велі – цитата з однойменного вірша одного з найвидатніших турецьких поетів Орхана Велі Каника (1914 – 1950):

*Я – дивний Орхан Велі
У Стамбулі, біля Босфору.
Я – син Велі,
Томлюся від смутку й болю.*

...
*Мармурові глиби Стамбула,
На голові моїй – чайки-притули,
І котяться сльози гіркі, гіркі,
Це все через тебе, а ти... а ти...
Я – дивний Орхан Велі,*

У Стамбулі, біля Босфору [11: 22].

Аналогічним метатекстовим включенням є й назва музичної п'єси на дві дії «З'явивсь я в образі Юнуса», яка запозичена з першого рядка вірша славного турецького поета XIII ст. Юнуса Емре «Кістки і м'ясо – ось і тіло, з'явивсь я в образі Юнуса». Цитатна назва цієї п'єси задає тон усьому творові: біографічність сюжету, реальні факти з життя поета, поетичні вкраплення у мову героїв.

Назву п'єси «Заради батьківщини» Семіхом Сергеном обрано за однойменною назвою вірша Мегмета Акіфа Ерсоя (1873-1936), відомого як автора слів гімну Туреччини. «Заради батьківщини»

*Лежить на землі із смертельною раною,
О, боже правий, скільки таких полягло за батьківщину праведну.
Воїни наші, заради країв життя віддали ви і смерть перемогли,
Пращури наші, вдвляючись з неба, дякують вам і підносять до неба [9].*

І Муратхан Мунган, і Ніхат Ас'яли, і Семіх Серген орієнтують свої п'єси на інтертекстуальні інтерпретації – на пам'ять живого поетичного слова.

Разом із текстовими включеннями мають місце й кодові (словесні) включення, які контрастують із основним контекстом: іноштилизова специфічна лексика, граматичні форми, багатомовність. М.М. Бахтін вважав, що сучасна літературна думка живе у багатомовному світі, що яскраво відображається у включенні до літературного тексту лексем і фраз іноземними мовами [2: 455]. Герой п'єси «Ноги кохання» на ім'я Тугрул в атмосфері заглищеної елітної оселі, під звуки музики Жорді Савалла й Дюка Еллінгтона невдало створює імідж європейця із знанням декількох мов, демонструючи свої вміння при розмові із товаришем:

Тарик: Не знаю, як ти, але я... Я зроблю все можливе, щоб Шуле було зі мною комфортно...

Тугрул: Добре, тоді зустрічаємося біля Балакеві о 17.15...

Тарик: Приходь раніше, поговоримо, га?

Тугрул: Добре, поговоримо. Very good, nazdorovyya! [8: 596]

Як бачимо з розглянутих прикладів, маркери інтертекстуальності слугують упорядкуванню основного тексту творів, мають загальнокомпозиційний, архітектонічний характер. Завдяки наявності маркерів інтертекстуальності в сучасних турецьких драмах забезпечується неодномірність смислу творів, класичні тексти вводяться у широкий культурно-літературний контекст. У турецькій драматургії кінця ХХ ст. спостерігається більшою мірою зовнішня інтертекстуальність, яка, допомагаючи творові вийти за рамки своєї епохи, пов'язує його з історією, культурою. Текстові включення, що маркують зовнішню інтертекстуальність, часто мають цитатну форму. Присутні у творах маркери інтертекстуальності за допомогою мотивів та образів національної й світової культури збагачують твори турецьких драматургів асоціаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: Сборник статей/ науч. Ред П.Е. Бухаркин. – Спб.: Изд-во Спб. университета, 1999. – 444 с.
2. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Худож. лит., 1975. – 504 с.
3. Прушковська І.В. Сучасна турецька драма: антологія / пер. з турец. І.В. Прушковської; передмова Л.В. Грицик. – К.: Український письменник, 2014. – 478 с.
4. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности: пер. с франц. – М.: Издат. ЛКИ, 2008. – 240 с.
5. Шаповал М.О. Интертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми: монографія / Мар'яна Шаповал. – К.: Автограф, 2009. – 352 с.
6. Ямпольский М.Б. Память Тиресия [Текст]: интертекстуальность и кинематограф / М.Б. Ямпольский. – М.: РИК «Культура», 1993. – 456 с.
7. Asyalı N. Toplu oyunları 1 / Nihat Asyalı. – İstanbul: Mitos Boyut tiyatro oyunları, 2010. – 200 s.
8. Baydur M. Tiyatro oyunları / Memet Baydur. – İstanbul: İletişim, 2009. – 869 s.
9. Ersoy M.A. Bir Hilal Uğruna/ Mehmet Akif Ersoy [Erişme modu] <http://www.antoloji.com/mehmet-akif-ersoy/>
10. Mungan M. Bir garip Orhan Veli / Murathan Mungan. – İstanbul: Metis, 2011. – 65 s.
11. Kanık O.V. Bütün şiirleri. / Orhan Veli Kanık. – İstanbul: Yapı kredi yayınları, 2014. – 247 s.

12. Özakman T. Toplu oyunları 3. – İstanbul: Mitos Boyut yayınlari, 1999. – 120 s.
13. Sergen S. Bir Hilal Uğruna / Semih Sergen. – Ankara: Atak Ofset, 1991. – 77 s.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2014

И.В. Прушковская, к. филол. н., доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

МАРКЕРЫ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ В ТУРЕЦКОЙ ДРАМАТУРГИИ КОНЦА XX СТ.

Статья посвящена анализу маркеров интертекстуальности в пьесах турецких драматургов конца XX в. Впервые в украинской тюркологии к рассмотрению привлечены драматические произведения Н. Асьялы, М. Байдура, М. Мунгана, Т. Озакмана, С. Сергена с целью исследования текста как интертекстуального явления.

Ключевые слова: маркеры интертекстуальности, турецкая драматургия, цитатность.

I. Prushkovskaya, docent
Kiev

MARKERS OF INTERTEXTUALITY IN PLAYS BY TURKISH AUTHORS OF LATE TWENTIETH CENTURY

The article is devoted to the analysis of markers of intertextuality in Turkish playwrighters' plays of the late twentieth century.

Keywords: markers of intertextuality, Turkish drama, quotations.

УДК 811.111

Х. Баган, аспірант
ЛНУ імені Івана Франка, Львів

МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА: ЖАНРИ ТА ГЕНЕЗИС

У статті подається загальна характеристика документальної літератури та її жанрових різновидів. А також увага зосереджена на типології мемуарної літератури, її особливостях та історії розвитку.

Ключові слова: документальна література, мемуарна література, автобіографія, мемуари, есе, щоденник, блог.

Наприкінці XX – початку XXI століття значно зріс інтерес до документальної літератури, в основі якої лежить документ, факт або особиста згадка людини. Тобто це література, фундаментальною складовою якої є документальне відображення певних подій.

© Х. Баган, 2014